
Hvor ofte er aldri?

MEDISIN OG TALL

JO RØISLIEN

jo@joroislien.no

Jo Røislien er professor i medisinsk statistikk ved Det helsevitenskapelige fakultet ved Universitetet i Stavanger, seniorforsker ved Stiftelsen Norsk Luftambulans og profilert vitenskapsformidler.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

JAN-OLE HESSELBERG

Jan-Ole Hesselberg er psykolog, vitenskapsformidler og programsjef i Stiftelsen Dam.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Vi bruker ord for å beskrive usikkerhet og sannsynlighet hele tiden. Samtidig er vi ofte svært uenige om hva disse ordene faktisk betyr.

I mars 1951 publiserte den amerikanske etterretningsorganisasjonen CIA et dokument som antydte at et sovjetisk angrep på Jugoslavia var en «seriøs mulighet» (1). Historieprofessor Sherman Kent (1903–86) var forvirret over hva en «seriøs mulighet» innebar. Selv tolket han det som at sjansen for et angrep var omtrent 65 prosent, men når han forhørte seg rundt, fikk han tall som varierte fra 20 til 80 prosent. Et så stort spenn var åpenbart et problem, siden de politiske implikasjonene av disse to tallene ville være svært forskjellige. Kent undersøkte videre, og fant at den ulike forståelsen av sammenhengen mellom ord og tall så ut til å gjelde alle sannsynlighetsord.

Ord betyr det ord betyr

Inspirert av Kent ba man i en studie på 1960-tallet drøyt tjue NATO-offiserer om å sette tall på sannsynlighetsord som «sannsynligvis», «nesten sikkert» og «liten sjanse» (2, 3). Offiserene fikk presentert setninger med lik struktur, der bare sannsynlighetsordene var forskjellige; setninger som «Det er nesten sikkert at Sovjetunionen vil invadere Tsjekkoslovakia» og «Det er liten sjanse for at Sovjetunionen vil invadere Tsjekkoslovakia». Resultatene viste at tolkningen og forståelsen av ordene varierte enormt.

Ord har ikke en iboende universell betydning – et ord betyr det vi mener ordet betyr. Ulike mennesker vil dermed tillegge ulik mening til ord og setninger basert på personlighet, bakgrunn, erfaringer og kontekst.

Siden historieprofessor Kents studie på starten av 1950-tallet har flere studier blitt gjennomført, små som store, i fag som spenner fra strategisk ledelse og økonomi til meteorologi og medisin. Resultatene er alltid de samme: Variasjonen i de individuelle oppfatningene vi har av ulike sannsynlighetsord, er stor, og den har endret seg lite siden Kents første studie.

Sannsynlig

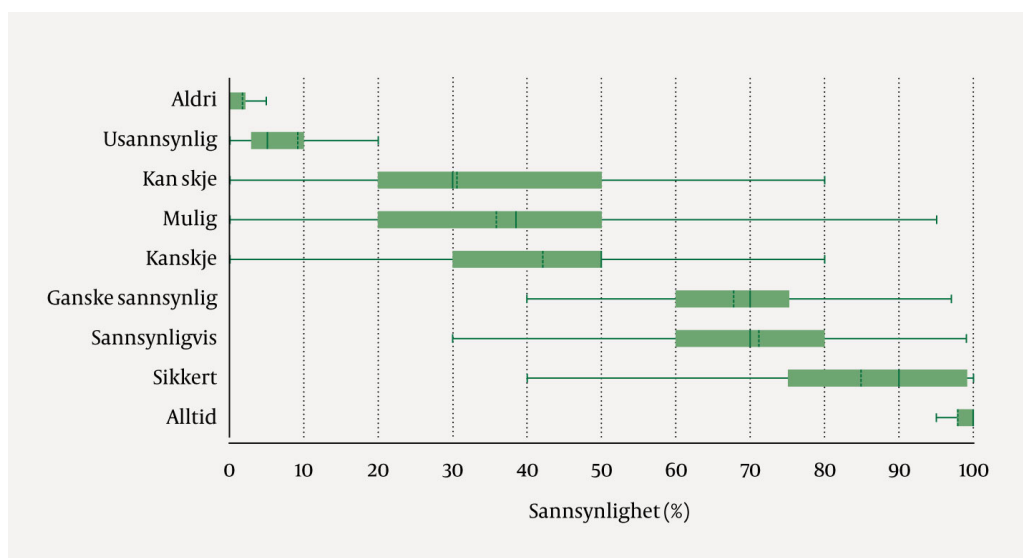
I Norge leverer Politiets sikkerhetstjeneste (PST) hvert år sin trusselvurdering (4) der de bruker begreper som «svært lite sannsynlig» og «mulig». PST har selv satt tallintervaller for disse ordene, og mener blant annet at «sannsynlig» betyr 60 til 90 prosent. Samtidig mener FNs klimapanel på sin side at «sannsynlig» betyr at det er 66 til 100 prosent sikkert at noe kommer til å skje.

Men én ting er hva avsenderne mener når de bruker slike sannsynlighetsbegreper. En annen ting er hvordan mottagerne tolker det.

Usikre usikkerhetsord

Vi bruker ord for å beskrive usikkerhet og sannsynlighet hele tiden. Det kommer «antageligvis» til å begynne å regne, og det er «usikkert» om lærerne kommer til å gå ut i streik. Men hva betyr det egentlig når legen forteller at en pasient har en «god sjanse» for å bli frisk?

I en uhøytidelig norsk nettstudie fra 2023 har mer enn 1 500 satt tall på sine personlige oppfatninger av norske sannsynlighetsord (4). Spredningen på flere av ordene er stor og viser at vi tidvis er svært uenige om hva vi legger i begrepene (figur 1).

Figur 1 Boksplott av folks oppfatning av tallverdien til norske sannsynlighetsord (4). Boksplottet viser median (heltrukken vertikal linje i boksen), gjennomsnitt (stiplet vertikal linje i boksen), 25- og 75-prosentiler og minimums- og maksimumsverdi.

«Mulig», som PST mener betyr 40 til 60 prosent, er det begrepet som tolkes mest ulikt: alt fra 1 til 95 prosent sikkert. «Det er mulig jeg skal en tur på butikken» kan med andre ord bety at det er 99 prosent sikkert at personen *ikke* skal på butikken. I gjennomsnitt vurderer folk «mulig» som 36 prosent sikkert – godt utenfor det både PST og FNs klimapanel mener utsagnet betyr.

Selv ekstreme sannsynlighetsutsagn har betydelig variasjon. Flere gir blant annet ordet «aldri» opp mot 10 prosent sjanse for at det likevel kan skje. For noen er det virkelig sånn at «du skal aldri si aldri».

Ord kan ikke erstatte tall

Det at vi tolker sannsynlighetsord så ulikt, gir grobunn for misforståelser. Det du tror du sier, er ikke nødvendigvis det mottakeren hører. Ofte er det helt uproblematisk. Hvis du feiltolker sjansen for at noen skal komme på festen din, og de ikke dukker opp slik du hadde trodd, så kan det være trist, men ingen krise. Når mye står mye på spill, er det verre. Som når legen forteller om sjansen for å overleve en komplisert operasjon, eller sannsynligheten for alvorlige bieffekter av en medisin. Ulike pasienter vil ganske sikkert tolke det samme budskapet ulikt – hva nå enn «ganske sikkert» betyr.

Tall og prosenter rører ikke like mye ved oss som det ord gjør, og vil ofte være vanskeligere å huske. Samtidig har tallene en presisjon som ord ikke har. Hvis det nøyaktige tallet virkelig er viktig – og det er det ofte – så finnes det ikke noe ord som kan erstatte det.

REFERENCES

1. Maubossin A, Mauboussin MJ. If You Say Something Is "Likely," How Likely Do People Think It Is? Harvard Business Review 3.7.2018.

<https://hbr.org/2018/07/if-you-say-something-is-likely-how-likely-do-people-think-it-is> Lest 19.10.2023.

2. Desjardins J. Measuring Perceptions of Uncertainty. Visual Capitalist 29.4.2017. <https://www.visualcapitalist.com/measuring-perceptions-of-uncertainty/> Lest 19.10.2023.

3. Fagen-Ulmschneider W. Perception of Probability Words. <https://waf.cs.illinois.edu/visualizations/Perception-of-Probability-Words/> Lest 19.10.2023.

4. Hesselberg JO. Hva mener du med "mulig"? <https://www.janolehesselberg.no/blogg/sannsynlighetsord> Lest 19.10.2023.

Publisert: 5. desember 2023. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.23.0731

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 23. mars 2026.